

Mill ve Nussbaum'un Eleştirel Düşünceleri Işığında Kadın Hakları

Deniz Güçlü*

Özet

Eleştirel düşünce, toplumu etkilemesi ve geliştirmesi bakımından siyaset felsefesinin itici bir gücü olmuştur. John Stuart Mill, 'Kadınların Özgürleşmesi' kitabında kadınların toplumdaki haklarını eleştirel düşünce aracılığıyla inceleyerek birtakım önerilerde bulunmaktadır. Bu incelemelerin başında Mill, yaşadığı dönemdeki kadınlara verilmeyen hakların kaynağını araştırmaktadır. Mill'in bulduğu cevap ise bu durumun kaynağının toplumda belirli korkular ve ön yargılardan doğmuş olduğudur. Mill, böyle bir yaklaşımı eleştirel olarak ele aldığı anda, durumun doğasının anlamsızlığını ortaya koyar. Bahsedilen korkular mantıksal açıdan ortaya koyulmamış, kadınlara eşit haklar verilmediğinden, hakkında yorum yapılabilecek bir deneyim meydana gelmemiştir. Kadın hakları konusundaki eleştirel düşünceler, günümüzde de önemini korumaktadır. Martha C. Nussbaum, Hindistan üzerinden örnek vererek kadınların günümüzde de eşlerine bağlandığı, eşit haklarını kullanmaktan çok uzak olduğunu, hatta insanca yaşamlarının önünde engeller olduğunu söylemektedir. Mill gibi Nussbaum da, politik liberalizmin fırsatlarının herkese ulaşması gerektiğini, bunun için de gereken altyapıların sağlanması zorunlu olduğunu orta koyar. Nussbaum'un eleştirel incelemesine göre cinsiyet eşitsizliğinin günümüzdeki kaynağının fırsat eşitsizliği ve gerekli altyapıların sağlanamaması olduğu ileri sürülmektedir. İki filozofta da görmekteyiz ki; mantıksal olarak ortaya konmamış dayanaklar sonucu kadınlar gibi belli toplumsal grupları bastıran veya ezen düşünceler, ancak eleştirel düşüncelerin sunacağı yeni perspektiflerle değiştirilebilecektir. Bu yazının amacı da bu tür eleştirel düşüncelerin etkisini ve kadın haklarının önündeki engelleri nasıl ele aldığını ve bunlar arasındaki ilişkileri göstermektedir. Ek olarak, başka bir amaç da eleştirel düşüncenin belirli konular üzerinde, ki buradaki konu kadın haklarıdır, geçirdiği değişim sürecini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Düşünce, Liberalizm, Fırsat Eşitliği, Kadın Hakları, Eşitlik

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, deniz.guclu97@gmail.com

Women's Rights in the Light of Mill and Nussbaum's Critical Thoughts

Abstract

Critical thought has been the moving force of political philosophy regarding how it affects and progresses society. In his book "Subjection of Women", Mill analyzes rights of women using critical thinking and offers certain suggestions. At the core this analysis, Mill explores the source of rights that were not given to women. The answer Mill has found indicates that this occurrence has come to being through certain fears and prejudices. Mill, through critical analysis, shows us the nonsensical nature of the situation. Said fears are not put forth in a sensible fashion; and since women were not ever given equal rights, there hasn't been an experience to comment on. The importance of critical thoughts in women rights remains important in today's world. Martha C. Nussbaum, through her examples from India, states that women are bound to their partners and they are far away from exercising their rights, let alone live humanly without barriers. Like Mill, Nussbaum declares that the opportunities of political liberalism should reach everyone, and to achieve this, one must establish the necessary institutions are vital. According to Nussbaum's critical inspection, today's gender inequality stems from lack of opportunity equality and the lack of establishments of necessary institutions. Since Nussbaum attempts to establish women's rights worldwide, she must develop a theory that would be accepted no matter which culture it is proposed to. Thus, Nussbaum proposes a set of rules that are in accord of political liberalism where there are no religious or cultural background that the rules are attached to as opposed to a comprehensive liberal approach where cultures and religions play a role in what rules are selected. This is where Nussbaum and Mill differ immensely, because Mill is not concerned with establishing rules and laws that govern women's rights in every part of the world, especially in undeveloped countries. We see in both philosophers that; ideas that suppress or oppress certain social groups, such as women, on the grounds that are not logically presented, can only be changed with new perspectives offered by critical thoughts. The aim of this text is to show the impact of such critical thoughts and how they address the obstacles to women's rights and their relations between each other. In addition, it also aims to show how critical thought goes under process of change in terms of a particular subject, which is women's rights in this case.

Keywords: Critical Thought, Liberalism, Equality of Opportunity, Women's Rights, Equality

Giriş

Mill ve Nussbaum'un Eleştirel Düşünceleri Işığında Kadın Hakları başlıklı bu bildiri temel olarak iki şeyi incelemektedir: Birincisi, filozofların yaşadıkları dönemdeki kadın haklarına karşı sundukları eleştirel düşüncelerdir. İki filozof da, hem benzer hem de farklı sebeplerden dolayı kadınların yeterli haklara sahip olmadığını, ayrıca bunun toplumlar ve genel olarak insanlık için büyük bir eksiklik olduğunu düşünmektedir. Bu durum bizi, bildiride incelenecek ikinci noktaya götürmektedir. İki filozofun eleştirel düşünceleri arasında geçen yüz yıl boyunca, dönemin toplumlarında var olan düşüncelerin ne yönde değiştiği, kadın hakları için neyin yeterli veya uygun görüldüğü, bildirinin incelediği ikinci konu olacaktır. Kadın haklarının eleştirel düşünce açısından önemli bir yer kaplamasının başlıca sebeplerinden biri; Mill ve Nussbaum'u incelerken de göreceğimiz gibi, filozofları toplumun kabullerinden itip yeni bir perspektif sunmaya itmiş olmasıdır. Bu manada eleştirel düşünce, kadın haklarının gelişiminde can alıcı bir rol üstlenmiştir. Politik bir bağlamda ele aldığımızda da, fırsat eşitliğini bir ilke olarak benimsemiş devletlerin bunu kadınlar açısından, yani dünya nüfusunun yarısı açısından ne kadar başarabildiğini ortaya koymak da eleştirel düşünce ile mümkün olacaktır. Dönemlerin kadınlara ve kadın haklarına yaklaşımlarının değişimi ile ilgili daha iyi bir fikir edinmek amacıyla, bu bildiride filozoflara ve düşüncelerine kronolojik olarak bakılacaktır.

Filozofları ve yaşadıkları dönemi daha iyi anlamak için birtakım bağlamları vermek yararlı olacaktır. İlk olarak John Stuart Mill, 1806 ile 1873 arasında yaşamış İngiliz bir filozoftur. En çok faydacılık kuramı ile ilgili ortaya koyduklarıyla tanınsa da, kadın hakları konusunda da öncü düşünürlerden biri olarak sayılabilecek bir filozoftur. Eşi Harriet Taylor Mill ile yazdığı "Subjection of Women", bu konudaki fikirlerini en kapsamlı olarak ortaya koyduğu yapıttır. Mill'in yaşadığı dönemde kadınların seçme ve seçilme hakları bulunmamaktaydı, bunun daha da ötesinde kadınlar, eşlerine hukuken bağımlı olarak görülmekteydi. Mill'in düşünceleri hakkında konuşurken de göreceğimiz gibi, kadınlar birer insan olarak erkeklerden farklı yerde konumlandırılmıştır. Dönemin İngiltere'sinde kadından beklenen, bir erkeğin nasıl ilgisini çekebileceğini ve ona nasıl yaraşır olabileceğini öğrenmesidir. John Stuart Mill ve Harriet Taylor Mill, eleştirel düşüncelerini, İngiltere'nin böyle bir döneminde kaleme almışlardır. Bildiride incelenecek diğer filozof ise, bu dönemin

İngiltere'sinden oldukça farklı bir dönemde yazmaktadır. Nussbaum 1947 yılında, ABD'de doğmuştur. Çağdaş bir filozof olan Nussbaum'un yaşadığı dönemin ABD'sinde cinsiyetler arasında bir anayasal eşitlik söz konusudur. ABD'de, 1920 yılında tanınan kadınlara oy verme hakkı, 1920'den önce de bazı eyaletlerde zaten mevcuttur (McCammon, et al., 2011: 49). Kadın hakları ve feminizm özellikle 1960 ve 1970 yıllarında hızlı bir süreçle daha fazla incelenen bir alan haline gelmiş, liberalizmin ilk zamanlarında kadınlar açısından eşitlik tartışmalarındaki çekingenliği artık bir tartışma konusuna dönüşmüştür (Philips, 2001: 1). Karşılaştırılacak filozoflar liberal oldukları için, bu iki filozofun liberalizmin kadın hakları ve feminizm ile ilişkisini nasıl ele aldıkları da incelenmelidir. Bu sebeple filozofları ve düşüncelerini ele almadan önce, bu ilişki incelenecek ve filozofların liberalizmde nereye düştükleri gösterilmeye çalışılacaktır.

1. Liberalizm ve Kadın Hakları

Liberalizm, 17. yüzyılda Hobbes ve Locke gibi isimlerin düşünceleriyle ortaya çıkmıştır. Bu kavram politik otoritenin, yönetilenlerin rızası üzerine kurulduğu bir düzeni öngörmektedir; böyle bir düzende ise erkeklerin ev içindeki otoritesinin meşruiyeti sorunludur (Phillips, 2001: 1). Bu ölçüde bir eşitlik sorunun dışında, liberalizme yöneltilecek bir başka sorun ise formal eşitlik sorunudur. Bu eleştiri ileride Mill'e yöneltilecek bir eleştiri olarak da karşımıza çıkacaktır. Yasalar önünde formal eşitlik, kadınları toplumda erkeklerle aynı gücü elde etmesini sağlayamamaktadır; bu eşitlik fırsat eşitliğine evrilse bile, market ekonomisi söz konusu olduğunda liberalizm, kadınların evdeki görevleri ve çocuk doğurma gibi ekstra yapmak zorunda kaldıkları eylemleri göz ardı etmektedir (Phillips, 2001: 2).

Liberal teori ile feminizm bazı kavramlar üzerinde ise bağdaşmaktadırlar. Bunlara 'aynılık', 'farklılık' ve 'tahakküm' örneklerini verebiliriz (Goodin, vd., 2013: 474). Aynılık, eşitlik kapsamında, keyfi olarak cinsiyetlerin ayrılmamasını öngörmektedir. Farklılık kavramı ise, kadınların toplumda erkeklerden farklı olarak sahip olduğu düşünülen özelliklerin, örneğin duygusallık ve empati, sırf kadınlık üzerinden kodlandığı için bunlardan feragat edilmemesi ile ilgilidir (Goodin, vd., 2013: 479). Son olarak da tahakküm kavramı, feminist bağlamda ele alınacak olursa, erkek tahakkümünün her yere yayılmış olması ile ilgilidir. Bu durum hane içinde de söz konusu olmakla beraber, hem liberalizmin sınırları dışında kalmıştır hem de bir çelişkiye yol açmıştır (Philips,

2001: 484). Bu çelişki bireylerin eşitliği karşısında bir tahakküm ilişkisi içine girmesi ile ilgilidir. Liberalizm için kabul edilemez olması gereken bir durum, hane içinde liberalizmin kapsamı dışına çıkmıştır. Mill ve Nussbaum'u ele alırken, iki filozofun da bu noktayı farklı şekillerde çözmeyi amaçladıklarını göreceğiz.

Liberalizmdeki ve kadın haklarının kesiştiği başka bir nokta ise çok kültürlülüktür. Liberalizme yöneltilen eleştirilerden en fazla yer edinmiş olanlardan biri, liberalizmin eşitliğe ulaşma amacının kültürel farklılığa karşı bir tehdit oluşturmasıdır. (Enslin, 2003: 73) Farklı toplumlar, feminizm söz konusu olduğunda, kadınları ve erkekleri eşit yerlere koymamışlardır; bu ise kültürlerinin veya dinlerinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmıştır (Enslin, 2003: 74). Liberalizm üzerinden tasarlanan bir feminizm düşüncesi, eşitlik sağlamak amacıyla devlette değişikliklere sebep olabilir; fakat bu o devlette yaşayan toplumun kültürünü sınırlamak ve tekdüzeleştirmek anlamına gelebilir. Bu sorun, çağdaş liberalizm tartışmalarında, Rawls tarafından 'örtüşen görüşbirliği' kavramı altında çözülmeye çalışılmıştır. Örtüşen görüşbirliği, kişilerin kendi dinsel, felsefesi ve ahlaki doktrinlerinden bağımsız olarak ortaklaşa aynı karara varmak için yürüttükleri müzakerelerdir (Rawls, 2019: 181). Buradaki liberalizm, içinde kavramlar barındıran kapsayıcı bir liberalizm değil; politik bir liberalizmdir. Böylece toplumdaki var olan kültürlerin tartışmasından önceki bir tartışma olarak karşımıza çıkacaktır.

2. Mill ve Kadınların Özgürleştirilmesi

1800'ler İngiltere'sinde liberaller tarafından tartışılmaktan kaçınılan bir sorun haline gelen kadın hakları, John Stuart Mill ve Harriet Taylor Mill'in yazdığı Kadınların Özgürleşmesi kitabı tarafından bir incelemeye alınmıştır. İngiltere'de kadınların toplumda eşit bireyler olarak sayılmamasını, dayanaksız ve yanlış olması sebebiyle eleştiren Mill, argümanına şu sözlerle başlar:

İki cinsiyet arasındaki ilişkileri belirleyen ve bir cinsiyeti hukuki olarak diğerinin aşağısına koyan temel ilke kendisi içinde yanlış olmakla beraber şu an insanlığın gelişimi önündeki en büyük engellerden biridir ve ne birine daha fazla güç veya ayrıcalık sağlayacak, ne de diğer tarafı dezavantajlı kılacak bir tam eşitlik ilkesiyle değiştirilmelidir.”(Mill, 2006: 3).

Mill, kadınların özgürlüklerinin kısıtlanmasını güç yasası olarak

tanımladığı; güçlünün güçsüze hükmettiği bir yasanın kalıntısı olarak görmektedir (Mill, 2006: 7-8). Bu güç yasası, toplumda her ne kadar yer etmiş olsa da, zamanla etkisini kaybetmekte ve o dönemin İngiltere'sinde kadın hakları dışındaki çoğu konuda neredeyse görülmemektedir. Mill'in aktardığına göre, kadınların erkeklerle yasa önünde aynı haklara sahip olamaması, rasyonel bir şekilde ortaya konulmamış olduğundan; tartışılması gereken bir konudur. Tıpkı bir suçun işlendiğini iddia ederken kanıt sunulması gerektiği gibi, kadınların da erkeklerle aynı haklara sahip olmaması gerektiğini iddia edenler de bir kanıt sunmalıdır (Mill, 2006: 5). Mill, kadın haklarını değerlendirirken, cinsiyetler arası bu ayrılığın; insanlık tarihinin başında kadınların erkeklere kıyasla fiziksel olarak daha güçsüz olmalarının bir sonucu olarak görmektedir. Çünkü kanunlar ve sistemler, bireylerin arasındaki zaten varolan ilişkileri ortaya koymaktadırlar; yani fiziksel olguları yasa haline dönüştürürler (Mill, 2006: 7).

Mill, kadınların toplumdaki konumlarını kölelere benzetmektedir. Köleler hukuki olarak efendilerine bağılıyken, kadınlar da eşlerine bağılıdır. Bu bağılılık, kendi içlerinde bazı yönlerden farklılaşmaktadır. Köleler, efendilerine gerekli hizmeti verdikten sonra kendi ailelerine dönüp özel hayatını devam ettirebilirken, kadınlar konusunda aynı şey söz konusu değildir. Kadınlar sadece emek bağlamında sömürülmemektedir, aynı zamanda duyguları da sömürülmektedir. Bu bağlamda sadece fiziksel emeği istenen kölenin yanında, kendisinden her şeyi istenen bir varlıktır (Mill, 2006: 20). Mill, bu gibi durumlardan da anlaşılacağı üzere, kadınların erkeklere bağılı kılınmasının kaynağını ailede görmektedir (Bruce and Barbone, 2011: 259). Aile içinde var olan bu dinamik, hukuken de desteklenerek; kadınları toplumdan uzaklaştırmaktadır. Söz konusu durum böyle olsa da, kadınların hukuk önünde kölelere benzer bir konumda olması, onların pratik olarak aynı hayatı sürdüğü anlamına gelmemektedir. Her erkeğin eşine bir Tiran olarak yaklaştığı söylenemez. Fakat kanun önünde bunun yolunun açık olması, Mill için büyük bir sorun teşkil eder. Kadınlar, evlilikleriyle beraber, tüm ekonomik varlıklarını eşlerine aktarırlar. Böylelikle, o dönemin İngiltere'sinde çok seyrek olan boşanma gibi durumlarda bile, kadın için evlilik sonrası hiçbir güvence bulunmamaktadır. Kölelere karşı yapılan yasalar, efendileri tarafından üretildiği gibi, kadınlar açısından da aynı şeyleri söylemek mümkündür. Bu manada Mill, kadın haklarının öncelikle yasa ile güvenceye alınması gerektiğini ileri sürmektedir.

Kadınların sadece dünyaya gelmelerinden dolayı, erkeklere kıyasla

daha aşağı konumda olmaları, Mill'in yaşadığı İngiltere'nin liberal yapısı ile de ters düşmektedir. Liberal fırsat eşitliğine göre her birey, kendi uğraşısıyla beraber istediği her konuma gelebilmelidir. Kadınlar ise, daha doğdukları andan itibaren, birçok mesleğe kanunen uygun değildir. Mill'e göre bu sadece kadınlar için değil, insanlık için de kötüdür. Liberalizmin diğer bir unsuru olan rekabet, kadınların da bu iş kollarına katılımıyla beraber artacak, ve önemli ilerlemelerin oluşmasını sağlayabilecektir. Kadınların, toplum adına yapılan işler ve aktivitelerden alıkonulmasının en büyük sebeplerinden biri, onun doğasına yönelik yargılardır. Mill ise kadın doğasının hiç kimse tarafından bilinmeyeceğini öne sürer (Mill, 2006: 26). Ne de olsa kadınları, erkeklerin olmadığı bir toplumda gözlemlemek mümkün olmamıştır. Onlara erkeklerle aynı fırsatların verilmemesi de, potansiyellerini görmemizi engellemiştir. Bunun yanında, kadınların başarısız olacağı düşünülen kurumlarda, başarısız olan erkekler de çalışmaktadır. Kadınlara bu fırsat sunulduğunda başarısız olsalar bile, mevcut durumu kötüleştirmeye sebep olmaz. Ayrıca, kadınların başarısız olmaları sadece doğalarından değil, onlardan sakınılan eğitim ve fırsatlardan da kaynaklanabilir. Benzer bir kısıtlama kadınların seçme ve seçilme haklarında da mevcuttur. Yönetmeye uygun olmayan erkeklerin seçilme hakkı olduğu gibi, yönetmeye uygun olmasa bile kadınlar da bu haklardan yararlanabilmelidir (Mill, 2006: 59). Aslında ironik olarak, yasa aslında kadınlara, kendileri için en önemli seçme hakkını tanımıştır, ki bu da kendilerini geri kalan hayatları boyunca yönetecek kişiyi seçme hakkıdır. Böyle bir durum söz konusu iken, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmemesi, siyasi kampanyalarda önem verilmeyen bir grup haline gelmelerine sebep olmuştur.

Mill genel anlamda, kadınlara yönelik hukuki eşitsizlikleri ortaya koymaya çalışmış, ve bu eşitsizliklerinin rasyonel bir kaynağı olmadığını ileri sürmüştür. Yaşadığı dönemin düzenine karşı eleştirel bir tutumla yaklaşmış ve o dönem için de çağ dışı olarak tanıdığı uygulamaların sona ermesini amaçlamıştır. John Stuart Mill ve Harriet Taylor'ın bu düşünceleri kaleme almasından yüzü aşkın yıl sonra Martha C. Nussbaum, günümüzde de bu konuları tartışmaya devam etmektedir. Hatırlamak gerekir ki, iki filozofun, eserlerini kaleme aldığı dönemler arasında kadın hakları arasından oldukça önemli farklar bulunmaktadır. Örnek olarak, aradan geçen süreç boyunca kadınlar birçok ülkede seçme ve seçilme hakkı kazanmış, evlilikte eşit haklara sahip olmuştur. Bunun yanında, bu ülkelerde tüm meslekler kadınlar

için de hukuken ulaşılabilir olmuştur. Mill'in kendi dönemine yönelttiği eleştirilerin bir çoğunun, günümüzde çözüme ulaştığını görmekteyiz. Fakat kadınlar gerçekten de artık erkeklerle eşit konuma erişebilmişler midir? Bu soru, Nussbaum için olumsuz bir cevaba sahiptir. Günümüzün getirdiği yasalar, her ne kadar kadınlar için oldukça önemli gelişmeler olsalar da, cinsiyetler arası eşitliği kendi başlarına sağlamaktan çok uzaktır.

3. Nussbaum ve Kapasite Yaklaşımı

Nussbaum, günümüzde hala siyaset felsefesi, feminizm ve etik gibi alanlarda çalışmalarına devam etmektedir. Nussbaum, kadın haklarını sadece hukuki olarak değil, pratik hayatta uygulanmaları açısından da incelemekte; aynı zamanda kadın haklarını, bildirinin devamında inceleyeceğimiz 'Kapasite Yaklaşımı' üzerinden de ele almaktadır. Bunun yanında, döneminin İngiltere'si ve genel anlamda Batı üzerinden bir inceleme yürüten Mill'in aksine, kadın hakları Nussbaum için evrensel olarak çabalanması gereken bir uğraştır. Nussbaum'un kadın hakları konusunda kültürlerarası normlar oluşturma girişimi, onu Mill'den ayıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçtiğimiz 200 yıl boyunca, kadın hakları konusunda önemli ilerlemeler olmuş; Mill'in argümanları sonraki zamanlarda daha evrensel, daha pratik ve daha detaylı incelemelere yol açmıştır. Nussbaum için Mill, kadın haklarının radikal bir savunucusu olarak önemli bir yere sahip olup, kadın hakları çalışmaları için bir temel atmıştır. Fakat bu temel, her ne kadar radikal olsa da, aynı zamanda kendi içinde muhafazakarlık da taşımaktadır (Varouxakis and Kelly, 2010: 131). Nussbaum'un savunduğu feminizm anlayışı genel anlamda; evrenselci, hümanist, liberal olmakla beraber, tercih ve arzunun toplumsal şekillenmesi ve sempatik anlayış ile ilgilidir (Nussbaum, 1996 : 6). Nussbaum feminizm konusunda, Mill'in aksine, daha sistematik bir anlayış ortaya koymaktadır. Bunun yanında, Nussbaum'un feminizmi hukuki bir incelemenin yanında ekonomik bir inceleme de sunmaktadır.

Nussbaum, iki cinsiyetin kanunlar önünde 'aynı' olması yerine, eşit olması gerektiğini ileri sürer. Buna örnek olarak, hamilelik konusunda ayrıcalık talep eden kadınlar, işverenleri tarafından; hamileliğin ne erkeklerde ne de kadınlarda bir ayrıcalık getirmeyeceğini, kanun önünde iki cinsiyetin de eşit olduğunu ifade eden bir cevap ile karşılaşmışlardır. Bu şekilde bir aynılık, Nussbaum'un ortaya koyduğu bir kadın hakları anlayışını yansıtmamaktadır (Varouxakis and Kelly, 2010: 131). Kanunlar

önünde aynı olarak görölmek, farklı geçmişlere ve fırsatlara sahip olan kadınlar için adaletsizlik anlamına gelmektedir. Bu adaletsizlik, kadının aile içindeki rolüne de yansımaktadır. Gelişmiş ülkelerde de geçerli olmak üzere, kişi başına düşen milli gelirin yüksek olması, kadınların gerçekten de adil bir paylaşımdan yararlandığı anlamına gelmemektedir. Kadınların aynı fırsatlara sahip olabilmesi için, adil dağıtımın aile içinde de adil olarak dağıtılması gerekmektedir. Cinsiyetler arası kaynak dağıtımı ile ilgili bir başka problem de, bazı eşitsizliklerin giderilmesi için daha fazla kaynak gerekmesidir. Nussbaum bu durum için, geleneksel hiyerarşisini ve önyargı sebebiyle zorluk yaşayan kadınların eğitimi için daha fazla kaynak gerektiği örneğini verir (Loutfi, 2001: 51). Buradan anlaşılmaktadır ki, kadın hakları sadece kaynak dağıtımı ile de çözülemeyecektir. Nussbaum'un yetersiz bulduğu bir diğer yaklaşım ise, tercihe dayalı yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre kadınlar, iş hayatı ve evlilik arasında anlamlı bir seçim yapabildiği sürece tarihte kadınlar için yeni bir yol çizebileceklerdir. Nussbaum ise, bu tercihlerin dünyadaki tüm kadınlar için aynı şeyi ifade etmediğini söyleyerek bu yaklaşımın yetersiz olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşımın temel sorunu, tercihleri sosyal ve ekonomik şartlardan bağımsız olarak görmesidir. Nussbaum'a göre; tercihler, farklı hayatları deneyimlememiş kadınlar açısından bir şey ifade etmez. Kendi haklarını öğrenmemiş kadınlar için de, eşitlik talep etmek mümkün olmayacaktır. Tercihler söz konusu olduğunda, kadınların günlük 8 saat çalışmasının yanında, aile işlerini ve çocuk bakımını da üstlenmesini tercih eden geniş bir erkek nüfusu da bulunmaktadır (Loutfi, 2001: 51). Tercihe dayalı yaklaşım da, kaynak bazlı yaklaşıma benzer sorunlarla karşılaşmaktadır.

Nussbaum, kadın ve azınlık haklarını en iyi şekilde koruyup geliştireceğine inandığı yaklaşımın Kapasite Yaklaşımı olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, Hint ekonomist Amartya Sen tarafından ortaya atılmış ve Nussbaum tarafından geliştirilmiştir. Kapasite yaklaşımı, bir kadının hayatından ne kadar memnun olduğu veya ne kadar kaynağı kullanabileceği ile sınırlı değildir. Bu yaklaşım temel olarak, kişinin pratik hayatta neler yapabileceği veya olabileceği ile ilgilidir (Loutfi, 2001: 52). Bu anlayışın arkasındaki iki temel unsur; insan yaşamının merkezinde olan ve bunlar olmadan insan yaşamının olmadığı durumların kabulü ile bunların insanca şekilde yapılmasıdır. İnsanlar, temel gereksinimleri karşılanmadıkça ve eğitilmedikçe temel insani yeteneklerini kullanamazlar. Kapasite yaklaşımının her unsuru, ; yaşam, beden sağlığı, duygular gibi

birbirinin yerine koyulamayacak kapasitelerden oluşur. Her kültürde bu unsurlara biçilen değerler farklı olsa da, kapasite yaklaşımı bu kapasiteler içinde bir kültürlerarası tercih sunar (Loutfi, 2021: 53). Bu manada, dini inançlarından dolayı oruç tutan bir insan ile yemek alamadığı için aç kalan bir insanı ayırır. Oruç tutan insan, tutmaktan vazgeçebilecek iken, yemek alamayan kişinin aç kalmak dışında seçeneği yoktur (Loutfi, 2021: 56). Kapasite yaklaşımının temel amacı, insan haklarının sadece yasa boyutundaki işlevinin, bu haklardan yararlanamayan kadınların ve azınlıkların da yararlanması için yeni bir teorik altyapı oluşturmaktır. Bu altyapıyı oluştururken de; kültür çeşitliliği, çoğulculuk ve kişisel özgürlükler gibi unsurlarla da uyumlu olmayı amaçlar.

Sonuç: Filozofların Karşılaştırılması

Mill ve Nussbaum'a bakıldığında, yaşamları arasında geçen 200 yıl boyunca, kadın hakları konusunda ortaya atılmış eleştirel düşünceler kapsam konusunda oldukça büyük değişikliklere uğradığını söyleyebiliriz. Mill'i feminizm hareketi için bir radikal temel olarak gören Nussbaum, kendi düşüncelerinde evrenselliği ve kültürlerarasılığı temel almıştır. Böylelikle; kanun önünde eşitlik isteğiyle başlamış bu eleştirel düşüncenin, kadınların hayatlarının her tarafında çıkabilecek olan eşitsizliklere genişlediğini, ve tüm insanlığı kapsayacak bir şekilde değiştirilmeye çalışıldığını söyleyebiliriz. Bu manada, kadın haklarının kapsamı hem nicelik hem de nitelik bağlamında genişlemektedir. Her ne kadar, Nussbaum'un da aktardığı gibi, kadınların içinde bulunduğu dezavantajlı ekonomik durumlar onların hak ve hürriyetlerini etkilese de; bu hak ve hürriyetler aynı zamanda bazı toplumlarda hala bulunan ön yargılardan dolayı sınırlandırılmaktadır. Günümüzde hala mevcut olan bu sorun, Mill'in sınırlı bir coğrafyayı ele alan eleştirilerinin, Nussbaum'un evrensel ve kültürlerarası bir platforma yayılması ile çözülmeye çalışılmakta ve bir insanlık sorunu haline getirilmektedir.

İki filozof, feminizme liberalizm açısından da farklı yaklaşmaktadırlar. Mill'in, temel olarak farklı kültürlerin kadın haklarına nasıl yaklaşabileceğini incelemediği için, eşitlikçi yaklaşımı toplumda var olan kültürü bastırmayla sonuçlanacaktır. Mill, güç yasasını eleştirirken, ondan süregelen bir kültür olarak bahsetmekteydi. Bu kültür, Mill'e göre mantıksız bir birikimin sonucu olduğundan değişmelidir; fakat bu durum bildiride bahsedildiği gibi liberalizmin çok kültürlülüğü yansıtan yönünü baskılar. Nussbaum

ise, kapasite yaklaşımı ile sunduğu kapasiteleri kültürlerle etki etmeyecek bir şekilde sunmayı amaçlamaktadır. Kapasiteler, Rawls'un örtüşen görüşbirliğinde bahsedildiği gibi, dinsel, felsefi ve kültürel anlayışları içermez; böylece hiçbir kültüre karşı yapılmış bir değişim talebi de ortaya koymaz. Böylece görmekteyiz ki, Mill toplumdaki kültürlerdeki kadın hakları ile ilgili bir reformu farklılıkları göz ardı ederek yapmayı amaçlarken, Nussbaum kadın haklarını evrensel olarak ele aldığı için, tüm kültürlerin kabul edebileceği bir çözüm üretmeyi amaçlar. Nussbaum, Mill'in aksine, farklı kültürler tarafından kabul edilmesi daha olası reformlar sunmayı amaçlamaktadır.

Kaynakça

1. Bruce, M. & Barbone S. (Eds.). (2011). Just the Arguments: 100 of the Most Important Arguments in Western Philosophy. Blackwell Publishing.
2. Enslin, P. (2003). Liberal Feminism, Diversity and education. Theory and research in education, 1(1), 73-87.
3. Goodin, R. E., Pettit, P., & Pogge, T. W. (Eds.). (2013). Çağdaş Siyaset Felsefesi Kılavuzu : Disiplinler ve İdeolojiler (Vol. 105). John Wiley & Sons.
4. Loutfi, M. F. (Ed.). (2001). Women, Gender and Work, What is Equality and How Do We Get There?. International Labour Office Publications.
5. Mill, J. S., (2006). Subjection of Women. Penn State Electronic Classics Series Publication.
6. McCammon, H. J., Campbell, K. E., Granberg, E. M., & Mowery, C. (2001). How movements win: Gendered opportunity structures and US women's suffrage movements, 1866 to 1919. American sociological review, 49-70.
7. Nussbaum, M. C. (1999). Sex & Social Justice. Oxford University Press.
8. Phillips, A. (2001). Feminism and liberalism revisited: has Martha Nussbaum got it right?. Constellations, 8(2), 249-266
9. Rawls, J. (2019). Siyasal Liberalizm. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
10. Varouxakis, G., & Kelly, P. (Eds.). (2010). John Stuart Mill: Thought and Influence: The Saint of Rationalism. Routledge.